

PKN

Stichting voor
onderzoek
historische
tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie:

Bert van der Lingen
en Arjan de Haan

PKN

Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen

Jaarboek 2016

Redactie: Bert van der Lingen en Arjan de Haan

Uitgave: Stichting PKN, Leiden
www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Redactie: Bert van der Lingen
English summaries: Bert van der Lingen en Kath Adams (correcties)
Lay-out: Arjan de Haan, DDG 's-Graveland
Druk: DPN Weurt

Voorzijde omslag: Kleipijp gemaakt naar de beeltenis van Koning
Stadhouder Willem III.

Achterzijde omslag: Plateel wandrekje van Ivora, model 405, met
voorstelling van de Koppelpoort te Amersfoort.

ISBN: 978-90-801138-7-9

© PKN. Overname van artikelen of illustraties is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie. Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

Inhoud	Voorwoord	7
	Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje Bert van der Lingen en Ron de Haan	9
	Kleipijpen uit Friesland Ewout Korpershoek	17
	Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 Bert van der Lingen	31
	Tabak en tabakspijpennijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht Jan van Oostveen	39
	Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp Ewout Korpershoek	49
	Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen Bert van der Lingen	59
	De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export Bert van der Lingen	67
	Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. Ruud Stam	125
	Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw Ruud Stam	129
	Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen Felix van Tienhoven	165
	Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla Ron de Haan	175
	De introductie van Aristophane pijpen door Gambier Arthur van Esveld	189
	Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel Ewout Korpershoek	197
	De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek Ruud Stam	203
	De porseleinen pijp als herinneringspijp: Drie bijzondere studentenpijpen Ron de Haan	217
	Engelse summaries	225

Voorwoord

Voor u ligt Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'. Aan dit rijk geïllustreerde vierde jaarboek hebben een zevental auteurs meegewerkt en ook ditmaal is een interessant boek met gevarieerde artikelen over de geschiedenis van de tabakspijp samengesteld.

In dit jaarboek wordt uiteraard aandacht besteed aan de Nederlandse kleipijp met een aantal bijzondere vondsten. Ewout Korpershoek beschrijft een groep **in Friesland vervaardigde kleipijpen** uit de achttiende eeuw en verder de vondst van pijpenkoppen en scherven van **pijpenpotten uit Leiden**. Bert van der Lingen en Ron de Haan tonen een exclusieve, groot formaat pijp met het portret van **Stadhouder-koning Willem III** en Jan van Oostveen beschrijft de resultaten van onderzoek naar de tabak en tabakspijpennijverheid in **Amersfoort en Utrecht**. Bert van der Lingen doet verslag van zijn onderzoek naar de Duitse koopman Christian Daniel **Bramigk** die in Gouda pijpen met zijn familie/firmawapen liet maken en over een 18e eeuwse **potschipper** die Goudse pijpen verkocht in dorpen langs zijn vaarroute.

Ook schreef hij een uitgebreid artikel over de **Amsterdamse pijpenmarkt** waarin onder meer ordonnanties, vrachttarieven en de export van pijpen aan bod komen en ruim tachtig pijpenhandelaren uit de 17e en 18e eeuw worden besproken.

Ruud Stam beschrijft twee **herinneringspijpen** van de firma P. van der Want, Gzn en heeft een uitgebreid artikel over **miniatuur pijpenrekjes** uit de 20e eeuw, met ruim 200 afbeeldingen die de enorme variatie aan motieven, decoraties en kleuren laten zien.

In een zestal artikelen komen ook buitenlandse tabakspijpen aan bod. Felix van Tienhoven beschrijft de variatie van **gemonteerde metalen elementen** op kleipijpen. Dit artikel is geschreven voor het Journal of the Académie Internationale de la Pipe en is met toestemming van de Académie in vertaalde vorm in ons Jaarboek opgenomen als eerbetoon aan de onlangs overleden auteur. De vondst van een aantal karikaturale prenten was voor Arthur van Esveld aanleiding de introductie van **Aristophane** pijpen door Gambier te beschrijven. Een unieke **fabriekscatalogus** van kleipijpen van de **firma Ziegler** in Ruhla wordt door Ron de Haan gepresenteerd, evenals een drietal bijzondere **studentenpijpen van porselein**. Een in Nederland gevonden **groen geglazuurde kleipijp** uit Zuid-Duitsland wordt door Ewout Korpershoek besproken. Van Ruud Stam is nog een bijdrage over **gouden Ashanti pijpen** in de 19e eeuwse politiek en de betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti in Ghana.

Wij wensen u veel lees- en bladerplezier in het Jaarboek 2016 van de PKN, 'Stichting voor onderzoek historische tabakspijpen'.

Bert van der Lingen

Arjan de Haan

Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen

Bert van der Lingen

Kleipijpen werden op verschillende manieren in de handel gebracht. Fabrikanten verkochten grote partijen aan tussenhandelaren en handelshuizen die voor verdere distributie zorgden. Kleinere partijen werden direct aan tabakswinkeliers, herbergen, kruidenierswinkels en andere detaillisten geleverd alvorens ze bij de consument terecht kwamen. In sommige gevallen kocht men ook bij rondvarende potschippers. Vooral op het afgelegen platteland was dit een belangrijke manier om aan tabakspijpen en keukengerei te komen.

De potschipper

In het streekarchief Hollands Midden bevindt zich een akte van de Goudse potschipper Cornelis Dirksz. Samson die in de tweede helft van de achttiende eeuw actief was.¹ Een potschipper was een aardewerkventer met een schip. Dat schip was veelal een kofscheepje of tjalkje met een grote roef die als winkel werd gebruikt. Ook op het dek werd de veelal breekbare koopwaar uitgesteld. Potschippers voeren vooral langs dorpen op het platteland om hun koopwaar aan de man te brengen. Over het algemeen hadden ze vaste vaarroutes waarbij ze vele tientallen plaatsen bezochten. Voor zover mogelijk werd er rekening mee gehouden dat de bezoeken samenvielen met kermissen en week- en jaarmarkten. Op deze dagen had de bevolking wat meer geld op zak en was er kans op meer verkoop dan normaal. Hoewel ze over het algemeen direct aan particulieren verkochten lijkt het aannemelijk dat ze ook goederen aan kleine detaillisten leverden.

De rondvarende potschippers verkochten vooral voorwerpen die voor huishoudelijk gebruik nodig waren, zoals potten, pannen, kommen, borstels, emmers, blauwsel, klompen etc. Vanwege de breekbare lading werd meestal in de zomer en bij rustig weer gevaren. Tot begin twintigste eeuw voorzagen zij vooral het platteland in Groningen en Friesland nog van aardewerk.³ (afb. 1)

Een ander soort potschip werd gebruikt om aardewerk in opdracht van pottenbakkerijen naar de kannen- en pottenmarkt in de stad te brengen. Deze handelswaar werd alleen op de markt verkocht of aan winkeliers of handelaars geleverd. Een aantal grote steden had een speciale kannen- en pottenmarkt en soms werd gebruik gemaakt van een andere bestaande markt zoals in

Amsterdam waar een deel van de Noordermarkt werd gebruikt voor de verkoop van potten en pannen.⁴

Cornelis Dirksz. Samson

Potschipper Cornelis Dirksz. Samson kwam oorspronkelijk uit Oud-Loosdrecht waar hij in 1766 trouwde met zijn plaatsgenote Aaltje Mattheusdr. (ook Ariense) de Liefde.⁵ Cornelis en Aaltje kregen drie kinderen: Neeltje, Dirk en Arij. Neeltje, die op 28 juni 1767 nog in Oud-Loosdrecht was gedoopt,⁶ trouwde in 1790 met de pijpenfabrikant Hendrik van den Berg. In het laatste hoofdstukje meer over dit echtpaar.

Mogelijk woonde Cornelis al in Gouda. In april 1766 kocht hij daar van de schipper Jan Vermeulen voor 300 gulden een huis en erf op het Raam⁷ en voor hetzelfde bedrag ook nog een ijkerschip.⁸ Dit lijkt er op te wijzen dat hij direct na zijn huwelijk een eigen bedrijf is begonnen. Naast het huis en het schip van Vermeulen zal hij ook zijn handel, route en klanten hebben overgenomen. Op 7 oktober 1766 werd Cornelis poorter van Gouda. In 1774 nam hij voor 400 gulden van Cornelis Blom nog een tweede ijkerschip over.⁹ Korte tijd later overleed Aaltje en in 1776 hertrouwde hij met Grietje Sloot. Er werd een akte van huwelijkse voorwaarden opgemaakt waaruit blijkt dat Grietje diverse gouden juwelen en zilveren voorwerpen inbracht, waaronder een zilveren snuifdoos. Vier jaar later verhuisde het gezin naar een huis op de Turfmarkt dat hij halverwege 1780 voor ruim 787 gulden had gekocht van Thieleman Huizer c.s.¹⁰ Zijn huis op de Raam werd in december van dat jaar voor 310 gulden verkocht aan (diens zoon?) Pieter Huizer Thielemans.¹¹

Cornelis Samson overleed twaalf jaar later op 8 augustus 1792. Pas in september 1794 werd op verzoek van de meerderjarige erfgenamen en de voogden over de minderjarige erfgenamen in zijn huis op de noordzijde van de Turfmarkt een boedelinventaris opgemaakt.¹² Naast persoonlijke voorwerpen en 420 gulden aan

Afb. 1. Potschipper Van der Veer uit Terwispeel.²

contanten was er een flinke handelsvoorraad Delfts, Fries, Keuls en Frankforter aardewerk. Aan Delfts onder meer kommen, schotels, borden, scheerbekken, boterschoteltjes, zalfpotten, suikerpotten, oliekannetjes en zoutvaatjes en aan Keuls aardewerk had hij bijvoorbeeld melkkannen, pispotten, boter-, stroop-, zeep- en zoutpotten. Daarnaast verkocht hij Engels theegoed en voor de gebruikers van tabak had hij twee zwarte en twee witte aardewerk kwispedoren.

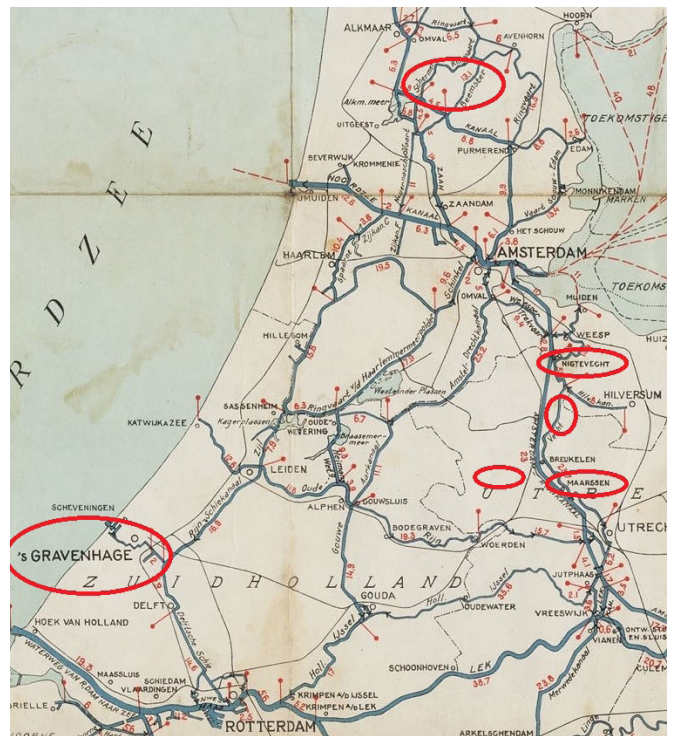
Naast wat borstels en tien rollen vloerdweilen was er ten tijde van het opmaken van de inventaris weinig andere handel dan aardewerk. Pijpen werden in zijn huis niet aangetroffen. Dat was ook niet noodzakelijk, want die kon hij kort voor vertrek zelf inkopen in Gouda. Een uitgebreide handelsvoorraad was daarom niet nodig.

Met betrekking tot zijn handel was er ook nog een ijkerschuit met inventaris waarmee Cornelis langs de dorpen voer. Een ijkerschuit of ijkerschip was een zeilend vrachtschip uit de Zuid-Hollandse veengebieden, dat oorspronkelijk speciaal voor het turfvervoer gebouwd was. Het tweede schip dat hij in 1774 had gekocht was mogelijk voor zijn zoon Dirk die eveneens schipper was. Dirk was getrouwd met Anna Adriana van Beusekom en hertrouwde na haar overlijden in 1815 met Petronella de Wolf. Een van de getuigen bij dit huwelijk was de 43-jarige op de Raam woonachtige pijpenmakersbaas Pieter Sibbes.¹³ Was Sibbes misschien een leverancier of bevrachter van Dirk?

Een klantenboekje met inschulden

Na het overlijden van Cornelis werd een zakboekje gevonden met de namen van veertien klanten (Fig. 1) die nog een schuld hadden wegens geleverde goederen. De meeste kwamen uit het jaar van overlijden, twee uit 1791 en twee zijn wat oudere schulden uit 1788 en 1789. Er is geen omschrijving van de verkochte goederen. De lijst geeft wel een mooi overzicht van een aantal plaatsen die Samson bezocht. (afb. 2) Een belangrijk deel van zijn klanten woonde in de regio van zijn geboorteplaats. Zijn werkgebied omvatte Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland. Afgaande op de overgeleverde plaatsnamen kon zijn route lopen van Gouda via Woerden naar Kockengen, Loenen, Maarssen, Maartensdijk, Loosdrecht, 's-Graveland, Nigtevecht. Waarschijnlijk ging hij daarna via Sloten naar het midden van Noord-Holland waar hij in ieder geval tot De Rijp voer. Vandaar terug naar Zuid-Holland waar hij een klant in Den Haag had en dan wellicht via allerlei plaatsen in Zuid-Holland terug naar huis in Gouda.

De oudste schuld was van scheepstimmerman Barend van den Broek (1752-1827) uit 's-Graveland. Hij is de enige klant waar een beroep van bekend is. Jan de Ridder uit Loosdrecht had handelsgoederen van Samson onder

Afb. 2. Waterwegenkaart met enkele plaatsen die Samson bezocht.

zich die nog niet waren afgerekend. De Ridder was de stiefvader van Cornelis en na het overlijden van zijn eerste vrouw, voogd over zijn minderjarige kinderen. In Sloten bij Amsterdam had Cornelis ook familie en het lijkt aannemelijk dat hij via deze route ver Noord-Holland in ging.

Er was een totale schuld van 1.993 gulden en 16 stuivers aan achttien leveranciers. Die zijn hier gegroepeerd per product. (Fig. 2) Er werden zes aardewerkleveranciers genoemd die samen 888 gulden en zeven stuivers tegoed hadden van Samson. Zij woonden in Amsterdam, Gouda en Delft. De leveranciers uit Gouda en Delft verkochten vooral aardewerk dat daar ter plaatse was vervaardigd, terwijl de Amsterdamse handelaar veel Fries aardewerk verkocht. De oudste schulden dateerden uit 1786 en 1789 wegens de leverantie van rouwaardewerk door de weduwe van Bastiaan Overwesel. Deze pijpenmaker en koopman met het bekende merk *B gekroond* (1737-1783) handelde zelf ook in aardewerk. Overwesel was hiermee de opvolger van de kooplieden Jacob en Maarten Verburg, die een belangrijk aandeel hadden in de handel met aardewerk uit Bergen op Zoom.¹⁴ Na het overlijden van Overwesel heeft zijn weduwe de aardewerkhandel voortgezet.

Stijfsel, blauwswel, borstels en vooral klompen kwamen uit Waddinxveen. Vlas, touw en garen kwam van een Goudse leverancier. Vlas en hennep werd volop door boeren in de omgeving van Gouda geproduceerd en de

Fig. 1. Inschulden ten behoeve van Cornelis Samson per 1794.

Naam klant:	Woonplaats:	Jaar:	Bedrag:
Barend van den Broek	's Graveland	1788	19-0-0
Manus den Bakker	De Rijp	1789	3-0-0
Schipper Stam	Nigteveld (Nigtevecht)	1791	0-12-0
Hendrik Weijman	Kockengen	1791	17-0-0
Hendrik Beijring	Kockengen	1792	5-0-0
Jan van Hout	Maarssen	1792	22-15-0
Lammert Sloot	s Hage ('s-Gravenhage)	1792	9-19-0
Steven Duval	Maarssen	1792	2-12-0
Gerrit Broekman	Maarssen	1792	6-12-0
Tijs Oom	Meijerssendijk (Maartensdijk?)	1792	3-0-0
Naatje Hamer	Loenen (aan de Vecht)	1792	16-0-0
Jan Soen	Loenen (aan de Vecht)	1792	9-0-0
Rijk van der Prijl	Nigteveld (Nigtevecht)	1792	3-0-0
			117-10-0

Fig. 2. Leveranciers van Cornelis Samson.

Naam klant:	Leverantie van:	Woonplaats:	Jaar:	Bedrag:
H.G. Meijer	divers aardewerk	Amsterdam	1791	345-0-0
Wed. Overwesel	rouw aardewerk	Gouda	1786	62-17-0
A. van der Ceel	divers aardewerk	Delft	1791	278-14-0
Jan van der Aa	Frankforter aardewerk	Delft	1792	15-18-0
L. Strauwitz	ruw aardewerk	Gouda	1792	77-8-0
D. Polijn	aardewerk	Gouda	1792	108-10-8
Johannes Blok	een pottemande	Gouda	1792	0-18-0
Jan Spillen en zoon	stijfzel, blauwsel, papier etc	Waddinxveen	1789, 1791/92	451-18-8
Krijn van Schermen	vlas, touw, en garen	Gouda	1791/92	339-15-12
Jacobus Krijgsman	klompen	Waddinxveen	1791/92	94-10-0
Dirk van Willigen	klompen	Waddinxveen	1792	42-16-0
Paulus de Ronde	pijpen	Gouda	1792	38-4-0
De wed. Peuselaar	pijpen	Gouda	1792	36-1-0
Andries Brem	pijpen	Gouda	1792	27-0-0
Teunis van Son	pijpen	Gouda	1792	20-19-0
Arij van den Berg	pijpen	Gouda	1792	18-0-0
Arij van den Broek	pijpen	Gouda	1792	15-18-0
Barend de Jong	pijpen	Gouda	1792	19-02-0
				1993-16-0

Afb. 3. Vaas van een potschipper. Vrouw met kinderen en kast met aardewerk. Collectie Fries Scheepvaart Museum.

Goudse lijnbanen produceerden touw. De leveranciers van deze goederen hadden 929 gulden en 17 stuivers uitstaan bij Samson.

In de lijst met schuldeisers stonden zeven Goudse pijpenmakers met een totale schuld van 175 gulden 4 stuivers. Zij maakten vooral pijpen van betere kwaliteit. Hun eigendomsmerken waren gewild en zullen voor een goede omzet hebben gezorgd. (Fig. 3). Mogelijk is dit slechts een deel van de namen van pijpenmakers die aan Samson leverden. Hoewel de lijst niet compleet zal zijn geeft die toch een goed beeld van de merken die in het laatste kwart van de achttiende eeuw langs genoemde dorpen werden verkocht en geconsumeerd. Door het grote aantal verschillende merken dat hij leverde kon hij een grote markt bedienen. Ook op het platteland lijkt er een zekere merkentrouw te zijn geweest.

De pijpenmakers met hun werkzame periode zijn hier apart vermeld in een overzicht met de merken die zij voerden vanaf levering aan Samson tot het opmaken van de boedelinventaris. (Fig. 3) Arij van den Berg was in 1792 overleden, waarna zijn weduwe Antonia Alewijn het bedrijf voortzette en de schuld heeft geïnd. Arij was de vader van de pijpenfabrikant Hendrik van den Berg, die getrouwd was met Neeltje Samson, de dochter van potschipper Cornelis.

De totale opbrengst van de boedel bedroeg ruim 2.556 gulden. Dat leek in eerste instantie een aardig bedrag op te leveren voor de drie erfgenamen maar na aftrek van de schulden en lasten, die ruim 2.441 gulden bedroegen, bleef er iets meer dan 114 gulden over. Dirk, Arij en Neeltje, de drie kinderen van Cornelis Samson kregen uiteindelijk ieder 38 gulden 5 stuivers en 2 penningen.

Hendrik van den Berg en Neeltje Samson

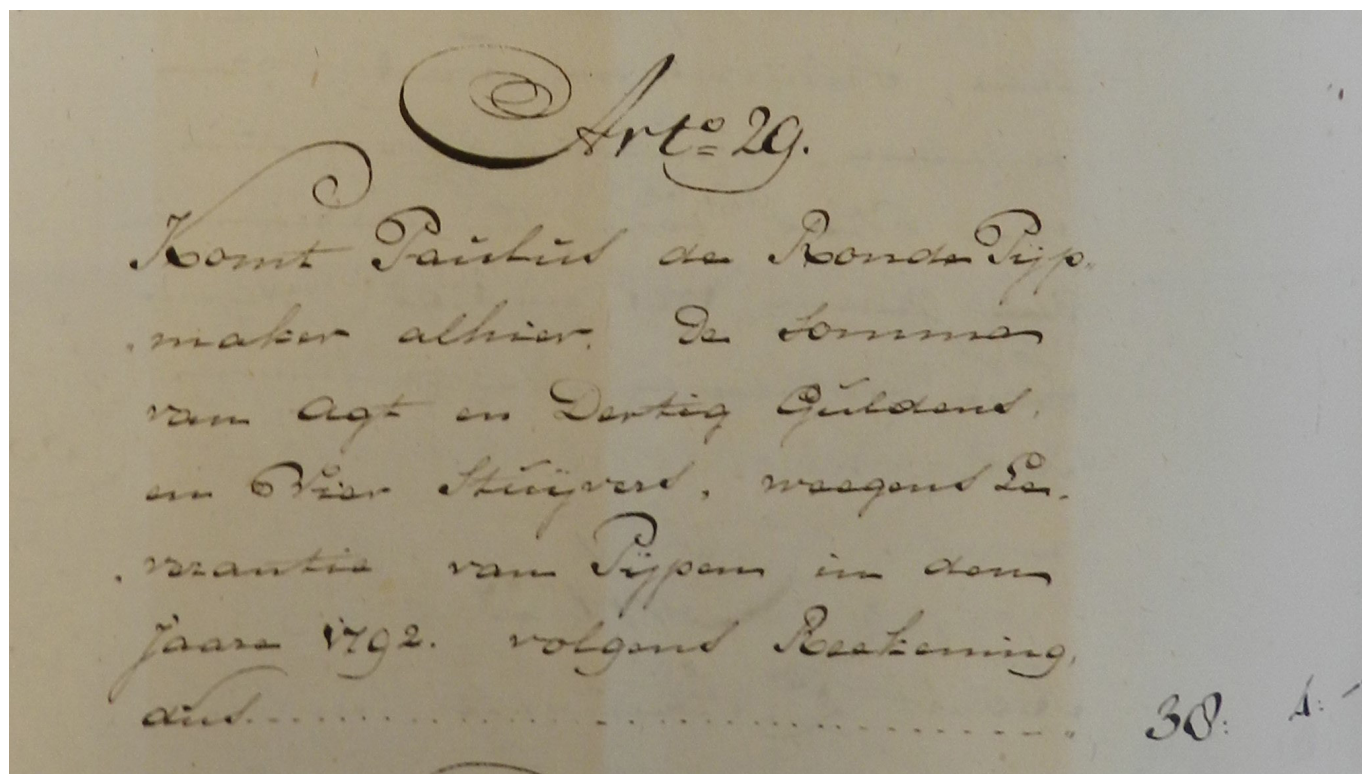
In ieder geval voor dochter Neeltje was het beter uitgekomen als het bedrag van de erfenis wat hoger was uitgevallen. Zij was in 1790 getrouwd met de pijpenfabrikant Hendrik van den Berg, die mogelijk al kort na het aangaan van hun huwelijk flinke schulden had bij een aantal leveranciers. Drie jaar eerder was hij nog pijpenmakersknecht. Hij werd toen, evenals vele andere pijpenmakers, lid van de Oranjesociëteit in Gouda die in 1787 werd opgericht in navolging van de twee jaar eerder opgerichte Patriottische Sociëteit.¹⁵ Hendrik had in de periode 1796-1806 het pijpenmakersmerk BVM in eigendom, dat eerder in bezit was van zijn vader (1766-1792) en na diens overlijden eigendom werd van zijn moeder Antonia Alewijn (1792-1795).¹⁶

Hendrik had een schuld van 1.100 gulden bij de Goudse firma Cornelis Hubertus de Coole en Zoon wegens geleverde pijpaaarde tot en met 1797. Die schuld moest met 200 gulden per jaar worden afgelost tegen 5 % rente. Als onderpand stelde Van den Berg zijn vier huizen en erven op de Turfmarkt en in de Mandemakerssteeg.¹⁷ In juni 1800 blijkt hij nog een bedrag schuldig te zijn van 500 gulden.¹⁸ Om onbekende reden, mogelijk ziekte, machtigde hij zijn vrouw Neeltje 'om uit zijn naam alle zaken en affaires en mitsdien ook de pijpenfabriek en negotie, mitsgaders rechten en gerechtigheden van hunnen gemeenen boedel op en tegen een iegelijk in of buiten rechten waar te nemen, verorderen en uit te voeren'.¹⁹ Met Neeltje werd een nieuwe betalingsregeling getroffen. Iedere drie maanden moesten nu 50 mandjes (7.200 stuks) fijne kabaalpijpen à 35 stuivers (f 1.75) per gros aan de kooplieden in pijpaaarde Cornelis Hubertus de Coole & Zoon geleverd worden totdat de schuld was afgelost. Per keer ging het om een bedrag van f 87.50. Als de leveranties achterwege bleven behield de firma Coole & Zoon het recht alsnog de gehele schuld direct te vorderen.

Er was ook nog een schuld van 383 gulden en 11 stuivers aan de timmerlieden Weduwe G. van de Waal & Comp.²⁰ Die zal te maken hebben gehad met de leverantie van pijpenkisten waar deze firma in gespecialiseerd was. In maart 1801 werden Hendrik en Neeltje door de Commissie van Justitie van Gouda gerechtelijk gesommeerd deze schuld te betalen. Nog datzelfde jaar machtigden zij procureur Thomas Philippus Adams om hun boedel waar te nemen en een en ander af te

handelen.²¹ Indien nodig moesten er ook goederen publiek of uit de hand worden verkocht. Dit betekende min of meer het einde van het bedrijf. Hoewel 1806 als einddatum van het bedrijf van Hendrik van den Berg wordt genoemd, ging zijn merk BVM volgens Helbers en Goedewaagen al op 4 mei 1802 over naar de fabrikant

Casper Beerman, die het pijpenmakersmerk op 7 juli 1808 van Hendrik van den Berg overnam.²² Hendrik van den Berg overleed in 1824²³ en Neeltje Samson in 1845 op 78 jarige leeftijd. Van de vier kinderen van Hendrik en Neeltje hield alleen dochter Alida zich bezig met het pijpenmakersvak. Zij was getrouwd met de pijpenmakersbaas Jan Vlak.²⁴

Afb. 4. Paulus de Ronde, leverantie van pijpen, 1792. ‘Komt Paulus de Ronde Pijpmaker alhier de somme van agt en dertig guldens en vier stuivers wegens Leverantie van Pijpen in den Jaare 1792 volgens Rekening, dus 38-4-0’

Fig. 3. Leveranciers met hun merken en werkzame periode.

Pijpenmaker:	Jaar:	Merk bij levering:	Periode:	Bedrag:
Paulus de Ronde	1792	58 gekroond	1779-1795	38-4-0
Weduwe [Pieter Pietersz] Peuselaar: IJda van den Kornput	1792	40 gekroond	1783-1796	36-1-0
Andries Brem	1792	K ongekroond	1759-1819	27-0-0
Teunis van Son	1792	duif gekr. / turfmand gekr.	1775-1813 / 1786-1813	20-19-0
Arij van den Berg	1792	BVM	1766-1792	18-0-0
Arij van den Broek	1792	IVB	1773-1821	15-18-0
Barend de Jong	1792	VH gekroond	1776-1808	19-02-0
Barend de Jong	1792	PLK	1781-1808	19-02-0
				175-4-0

Noten:

- 1 SAHM, Ac43 Notarieel Archief, notaris Joan Boers Jansz, inv. 971, aktenr. 127, f.709-740, 15-09-1794. Met vriendelijke dank aan Adri van der Meulen en Paul Smeele die mij attent maakte op deze akte en deze potschipper vermelden in hun publicatie (Meulen en Smeele, 2012, p. 67).
- 2 Website http://www.dorpsarchieven.nl/dorp/archief_item.php?dorpen_id=12&archief_id=357 (Dorpsarchief van De Knipe, 0247, H052).
- 3 Anoniem, 2009, p. 8.
- 4 Kleyn, 1986, p.95.
- 5 Het huwelijk vond plaats op 13-04-1766. Oud Loosdrecht, index ref. trouwen 1710-1776 (Frans Teutscher, 2010). http://www.geneaknowhow.net/vpnd/bronnen/nh/oudloosdrecht/oud-loosdrecht_index_ref-trouwen-1710-1776.pdf
- 6 Oud Loosdrecht, index ref. dopen 1764-1775 (Frans Teutscher, 2010).
- 7 SAHM, 59, gaarder 40e/80e penning, inventarisnr. 124, bladz. 7, april 1766.
- 8 SAHM, 59, gaarder 40e/80e penning, inventarisnr. 124, bladz. 16, april 1766.
- 9 SAHM, 59, gaarder 40e/80e penning, inventarisnr. 132, bladz. 30v, 1774.
- 10 SAHM, 59, gaarder 40e/80e penning, inventarisnr. 138, bladz. 14, juli 1780.
- 11 SAHM, 59, gaarder 40e/80e penning, inventarisnr. 138, bladz. 23v, december 1780.
- 12 Het huis ten oosten van Samson was eigendom van notaris Joan Boers Jansz en ten westen woonde Jan Willem van Sweeringen.
- 13 SAHM, Burgerlijke stand, huwelijken, aktenummer 117, 27-09-1815. Petronella was vanuit Zutphen naar Gouda was gekomen.
- 14 Meulen en Smeel, 2012, p.67, 69 en 108.
- 15 Leden Oranjesociëteit te Gouda, ca. 1787. (verzameld door Peter Ernst, 1999) Bron: <http://www.archiefman.nl/nt/Oranjesoc87.pdf>.
- 16 Duco 2003, p.178. Het door Duco gegeven jaartal 1806 komt niet overeen met de gegevens die Helbers en Goedewaagen vermelden. Volgens hen ging de BVM op 4 mei 1802 over naar fabrikant Casper Beerman die het 7 juli 1808, kocht van Hendrik van den Berg.
- 17 SAHM, 43 (Notarieel Archief), notaris Jeremias van der Grijp, inv. 1014, aktenr. 8, 19-01-1798.
- 18 SAHM, 43 (Notarieel Archief), notaris Jeremias van der Grijp, inv. 1016, aktenr. 43, 07-06-1800.
- 19 SAHM, 43 (Notarieel Archief), notaris Jeremias van der Grijp, inv. 1016, aktenr. 42, 07-06-1800.
- 20 SAHM, 43 (Notarieel Archief), notaris Jeremias van der Grijp, inv. 1016, aktenr. 25, 10-04-1800.
- 21 SAHM, 43 (Notarieel Archief), notaris Jeremias van der Grijp, inv. 1017, aktenr. 73, 24-08-1801.
- 22 Zie noot 16.
- 23 SAHM, BS Gouda, overlijden, aktenr. 347, (7-12-1824) 9-12-1824 en aktenr. 347, (9-4-1845) 11-04-1845.
- 24 Vlak was eigenaar van de 30 gekroond (1788-1803). Na zijn overlijden was Neeltje in 1803-1804 kort eigenaar van dit merk (Duco 2003, p. 190).

Literatuur:

- Anoniem, 2009, 'Een potschipper uit Winsum', Historische Vereniging Winsum-Obergum. *Info Bulletin Winshem* 14 (1), p. 8-10.
- Duco, D.H., 2003. *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam.
- Helbers, G.C. en D.A. Goedewaagen, 1942. *Goudsche pijpen*. Amsterdam.
- Kleyn, J. de, 1986, *Volksaardewerk in Nederland sedert de late middeleeuwen*. Lochem-Gent.
- Meulen, Adri van der en Paul Smeele, 2012, *De pottenbakkers van Gouda 1570-1940 en hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*. Leiden.

**Een vorstelijke vondst: Koning-stadhouder Willem III van Oranje / A
Royal find: King-stadholder William III of Orange**

Bert van der Lingen en Ron de Haan

Thirty years ago, along the river Vecht at Breukelen, a rare complete pipe was found together with waste from Amsterdam. The exceptional sized pipe has a sharply carved portrait representing Stadholder-King William III (1650-1702). On the bowl we see his lifelike portrait with a crown. William III or William of Orange was King of England, Ireland, and Scotland from 1689 until his death in 1702. Most likely the pipe was made after his coronation in 1689 or shortly thereafter.

Kleipijpen uit Friesland / Clay pipes from Friesland

Ewout Korpershoek

In 1988 a comprehensive study of clay tobacco pipe makers from Leeuwarden in the province of Friesland was published but until now only two pipe makers could be linked to pipe material from this area. Recently a group of early 18th century pipes was found in Leeuwarden. The models are derived from the typical Gouda funnel shape. Given the composition of the group of pipes, the slightly different form, the lesser quality and brand variety, we are not dealing with Gouda pipes but with local production. Some of the marks imitate popular Gouda marks while others are local marks. The marks point to pipe makers from Leeuwarden from the early 18th century.

Kleipijpen voor de koopman Christian Daniel Bramigk uit Anhalt-Köthen, Duitsland, 1735-1743 / Clay pipes for merchant Christian Daniel Bramigk from Anhalt-Köthen, Germany, 1735-1743

Bert van der Lingen

In the eighteenth century in particular there appeared on the market abundantly decorated pipes. They were usually made to commemorate important political events. Sometimes, like in the case of the pipes decorated with an unknown coat of arms and the text C.D. Bramigk, the underlying meaning of these pipes was not understood. It was recently discovered that these pipes were made for a German merchant who temporarily lived in Amsterdam and who ordered Gouda pipe makers to produce such pipes for export to Germany.

Tabak en tabakspijpenijverheid in de steden Amersfoort en Utrecht / Tobacco and pipe industry in the cities of Amersfoort and Utrecht

Jan van Oostveen

Almost thirty years ago the first thorough publication on pipes produced in Utrecht appeared. This gave a coherent overview of the Utrecht pipe industry through archival and archaeological research. Nevertheless, on the basis of this study, some questions remained unanswered. In particular, not all (marked) pipes could be linked to a specific pipe maker. The case was more or less the same with Amersfoort. In this article the results of further research into the pipe industry of both cities are presented with the aim to link more products to a specific pipe maker.

Pijpenkoppen en fragmenten van pijpenpotten uit een kleiput in Leiderdorp / Clay pipes and saggar fragments from a clay pit in Leiderdorp

Ewout Korpershoek

In this paper finds of clay pipes and fragments of seventeenth century saggars from Leiden are discussed. The material shows us that there were at least two different saggars. It is the first time saggar fragments from Leiden have been found and published. The material was found in old clay pits in Leiderdorp next to Leiden. Many of these pits appear to have been filled with household waste.

Cornelis Dirksz. Samson, een potschipper met tabakspijpen / Cornelis Dirksz. Samson pottery skipper with tobacco pipes

Bert van der Lingen

'Pottery skippers' loaded their ships with merchandise and sailed across the country to sell their wares directly to consumers and shopkeepers mainly in villages. This article deals with an 18th century pottery skipper from Gouda who sold pottery, kitchenware, household goods and clay pipes, which he had purchased from different manufacturers in Gouda. In rural areas it was sometimes difficult to get these goods.

De Pijpenmarkt op de Nieuwezijds Voorburgwal te Amsterdam: Ordonnanties, vrachttarieven, pijpenhandelaren en export / The Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal in Amsterdam: Regulations, cargo freight, pipe merchants and export

Bert van der Lingen

This paper deals with the Amsterdam Pipe market on the Nieuwezijds Voorburgwal, close to the Royal Palace. The market was established in or around 1663 and was primarily intended to strengthen the declining Amsterdam pipe industry. At the same time there were an increasing number of Amsterdam merchants who specialized in the export of mainly Gouda pipes, and the capital became an important link in this trade. Especially the trade to Scandinavia, Northern Germany and the Baltic was largely via Amsterdam. Amongst others, this paper is about the history of the Pipe market, the regulations and the freight rates of pipes to Amsterdam. Furthermore around 85 pipe merchants from the end of the seventeenth and eighteenth centuries are presented. Noteworthy is the large number of traders with a German origin and those with connections in the shipping business.

Twee late herinneringspijpen van P. van der Want, Gzn. / Two late commemorative pipes from P. van der Want, Gzn.

Ruud Stam

In this paper two commemorative pipes made by P. van der Want, Gzn. from Gouda are presented. One for the opening of the peace Palace in The Hague, the other one commemorating the arrival of the Prince of Orange after the Napoleonic time in Scheveningen, the start of the monarchy in The Netherlands. Both pipes were made in one mould, with different applications. These pipes originally made with an attached stem have also been made as pipes in one piece with a clay stem.

Miniatuur pijpenrekjes van aardewerk uit de 20e eeuw / Earthenware miniature pipe racks from the 20th century.

Ruud Stam

In the 20th century many miniature pipe racks were made, mainly for tourists. Production started when workers became there first days of, the start of the holiday's we know now. The aim of this publication is to give an overview as complete as possible over this production in different factories in The Netherlands. For this aim catalogues, different lists of marks and initials of the painters have been used. Until now nine producers were known. The research carried out now has identified another 6 producers and we also know now that many of these

pipe racks were much longer in production than we knew before. The first miniature pipe racks were produced in 1918. These racks were made of plateel, beautifully decorated and painted by skilled painters. Later more and more Delft blue racks were made and even racks were decorated with transfers.

Op kleipijpen gemonteerde metalen elementen / Metal attachments on clay pipes

Felix van Tienhoven

This paper deals with an aspect of clay pipes that has been largely neglected. Much has been written about clays but I doubt if many have ever thought about the metal attachments which over the past centuries did adorn them. The contribution ventures to present a comprehensive overview of the different applications in which such metal elements have been manifest.

Een unieke en curieuze 19e eeuwse fabriekscatalogus van de Gebrüder Ziegler in Ruhla / A unique and quaint 19th century factory catalog of Gebrüder Ziegler in Ruhla

Ron de Haan

Recently a nine page factory catalogue with thirty line drawings of pipes of Gebrüder Ziegler in Ruhla was discovered. All the pipes shown have a grotesque portrait. They receive the air supply not from the bowl opening, in the usual way, but through the mouth and in one case through the nose. The pipes in this catalog are unique and according to a statement of the company they were the first to produce this type of pipe. In known collections there are only three pipes with strong similarities to pipes in this catalog.

De introductie van Aristophane pijpen door Gambier / The introduction of Aristophane pipes by Gambier

Arthur van Esveld

Aristophanes pipes were introduced by Gambier before 1855. Typically, these shaped pipes have a slender oval bowl and a pointed heel. The name was derived from Aristophanes, the Greek comic playwright. Aristophanes pipes were in production for more than 60 years. Comic posters were made when these pipes were first introduced and, in a well-known satirical weekly, there appeared an article with several comical prints making fun of these Gambier novelties.

Een Zuid-Duits kleipijpje uit de Amstel / A southern German clay pipe from the Amstel river

Ewout Korpershoek

Recently, a green glazed pipe bowl with floral ornaments was found along the banks of the river Amstel near Uithoorn. It is rather different in shape and decoration to any other we have seen produced by Dutch manufacturers. On both sides of the bowl the pipe has leaves which merge into the shank. After moulding the bowl opening was cut with a knife. The pipe appears to have originated in southern Germany or, perhaps, Austria or Switzerland.

De betekenis van de Goudse pijp in de handel met de Ashanti en gouden Ashanti pijpen in de 19e eeuwse politiek / The significance of the pipes from Gouda for the trade with the Ashanti and golden Ashanti pipes in 19th century politics.

Ruud Stam

The Ashanti kingdom was from the 17th century on very strong in Ghana. The Dutch had fortifications like Elmina at the coast and gold and later slaves were traded by the Dutch. Slaves were bought with different sorts of trade goods, among them clay tobacco pipes. The Gouda pipes were beloved by the African rulers and traders, especially the best quality, as can be seen from excavations. Even French traders used pipes from Gouda. Clay pipes of a lesser quality were also used for comfort for the slaves on the slave ships.

After an investigation of the chronology of pipe forms of the Ashanti pipes and the origins of the stub stemmed pipes in western Africa, the Golden Ashanti pipes in four European museums are described. These pipes from the 19th century were given as a present to European kings for diplomatic reasons.

De porseleinen pijp als herinneringspijp. Drie bijzondere studentenpijpen / The porcelain pipe as a remembrance pipe. Three special student pipes

Ron de Haan

Porcelain was the most common material for the manufacture of German remembrance pipes. Alongside ordinary friendship pipes there were pipes dedicated to reservists, students, hunting and various associations. Reservist and students pipes were the most commonly produced. In this article three special student pipes are discussed. There are three main groups of student pipes; those with a student in silhouette, pipes with heraldic representations and pipes with allegorical pictures.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs

